

Шляхи використання зарубіжного досвіду міжмуніципального інвестиційного співробітництва

Розкрито зміст та природа міжмуніципального інвестиційного співробітництва. Досліджені основні особливості причин існування та стимулювання міжмуніципального інвестиційного співробітництва. Проаналізовано окремі закордонні практики існування міжмуніципального інвестиційного співробітництва. Зроблено критичний аналіз стосовно форм реалізації такого співробітництва. Розкрито особливості механізму функціонування різни моделей такого співробітництва.

***Ключові слова:** муніципалітет, територіальна громада, міжмуніципальне інвестиційне співробітництво, органи місцевого самоврядування, розвиток територій*

Пути использования зарубежного опыта межмуниципального инвестиционного сотрудничества

Раскрыты содержание и природа межмуниципального инвестиционного сотрудничества. Исследованы основные особенности причин существования и стимулирования межмуниципального инвестиционного сотрудничества. Проанализированы отдельные зарубежные практики существования межмуниципального инвестиционного сотрудничества. Прделан критический анализ относительно форм реализации такого сотрудничества. Раскрыты особенности механизма функционирования различных моделей такого сотрудничества.

***Ключевые слова:** муниципалитет, территориальная община, межмуниципальное инвестиционное сотрудничество, органы местного самоуправления, развитие территорий*

Ways of using foreign experience of intermunicipal investment cooperation

The content and nature of intermunicipal investment cooperation were disclosed. The main features of the reasons for the existence and promotion of intermunicipal investment cooperation were explored. Some foreign practices of the existence of intermunicipal investment cooperation have been analyzed. It was made a critical analysis on the forms of implementation of such cooperation. Features of the mechanism of functioning of various models of such cooperation were disclosed.

Key words: *municipality, territorial community, intermunicipal investment cooperation, local government bodies, territorial development*

Актуальність теми. Сучасний стан адміністративної реформи в Україні можна охарактеризувати як стан усталеного перетворення, коли перші спроби створити потужне підґрунтя для місцевого самоврядування шляхом перерозподілу фінансових потоків та бюджетного навантаження продемонструвало перші переваги політичного курсу керівництва держави. Спроможність територіальної громади, і перш за все фінансова спроможність, стали вихідними орієнтирами для державної регіональної політики та для місцевих політичних еліт, представники яких формують представницькі органи місцевого самоврядування.

Система економічних критеріїв ефективності розвитку громади та функціонування органів місцевого самоврядування дала нарешті змог продемонструвати та усунути основні недоліки в тій системі територіального управління, яка фактично була залишена Україні у спадок після СРСР. Більше того, в процесі еволюції сучасної парадигми державного управління та місцевого самоврядування було встановлено, що ще більший рівень ефективності розвитку територій можна досягнути за рахунок розширення можливостей територіальним громадам до міжмуніципального співробітництва. Особливо таке співробітництво актуальне в тих проблемних сферах суспільних відносин, де існує велика залежність від залучення додаткових фінансових ресурсів на вирішення проблем розвитку громади

або забезпечення цілей місцевого самоврядування. Вбачається цілком очевидним той факт, що інвестиційне співробітництво на рівні громад, без залучення держави або інших сторонніх суб'єктів фінансових відносин піднімає рівень відповідальності органів місцевого самоврядування. Крім того інвестиційне співробітництво нарівні громади суттєво зменшує фінансове навантаження на Державний бюджет України, даючи можливість більш ефективно та раціонально перерозподіляти фінансові потоки на рівні держави в цілому. Але говорити про високі здобутки у вказаній сфері ще зарано, оскільки існує низка об'єктивних проблемних аспектів. Саме тому важливим та своєчасним вбачається вивчення зарубіжного досвіду міжмуніципального інвестиційного співробітництва.

Аналізу наукових публікацій з даної проблематики демонструють наявність досить великої кількості несистемних праць, в яких розглядається загальний досвід та механізм міжмуніципального співробітництва і насправді мало уваги приділяється проблемам співробітництва в інвестиційній сфері. Найбільш цікавими та комплексними вбачаються дослідження Т. Г. Барабаш, О. І. Гриндея, В. В. Демчишена, С. С. Ісупової, Т. В. Журавля, П. В. Жук, В. С. Кравців, Р. В. Петухова, В. Д. Полтавця, І. З. Сторонянська, В. В. Толкова нова та ін.

Однак на сьогодні існує нагальна потреба продовження досліджувати та систематизувати закордонний досвід з означеної проблематики.

Мета статті. Метою даної статті є вивчення зарубіжного досвіду міжмуніципального інвестиційного співробітництва з метою подальшого впровадження у вітчизняну практику місцевого самоврядування.

Виклад матеріалу. Інвестиційне співробітництво територіальних громад, а надто органів управління адміністративно-територіальних одиниць в рамках яких реалізується право громади на місцеве самоврядування, є досить складним механізмом управління територіальним розвитком. Основні складності полягають у тому, що суб'єкти місцевого самоврядування є органами публічної влади, а тому досить складно уявити їх пряму участь в

процесі інвестування. Вони частіше за все виступають у ролі координатора або регулятора інвестиційних потоків, а також адміністраторів залучених інвестицій з метою гарантування максимальної корисності їх використання. Міжмуніципальне інвестиційне співробітництво (далі – МІС) не набуло жодних усталених форм або моделей. Традиції реалізації МІС в більшості країн настільки унікальні, що не можливо в певний спосіб навіть уніфікувати, класифікувати чи об'єднати різні організаційно-правові, інституційні, фінансові та інші елементи його реалізації з метою пошуку найбільш оптимальних чи ефективних форм.

Логічним з цього буде висновок про те, що обирати найкращу модель МІС не має сенсу, але необхідним є аналіз самих механізмів реалізації МІС в різних країнах з метою пошуку найбільш прийнятних та оптимальних способів запровадження такого співробітництва в Україні.

Як слушно зауважує Т. Г. Барабаш «такий вид діяльності, як міжмуніципальне співробітництво, не є новим, а доволі активно використовується в європейських країнах. Співробітництво територіальних громад є перспективним напрямом діяльності малих громадських об'єднань і може використовуватися для розв'язання багатьох проблем їх життєдіяльності, а також покращання якості послуг» [1, с. 48]. Однак його використання досить часто несе в собі лише організаційні форми та адміністративне призначення, що полягає в збільшенні управлінського потенціалу органів муніципального управління в процесі розвитку регіонів.

З цього приводу О. І. Гриндей зазначає, що «вживання механізмів міжмуніципальної співпраці обумовлене наступними чинниками: недостатністю власних ресурсів муніципальних утворень для вирішення проблем соціально-економічного розвитку, розробкою та реалізацією спільних інвестиційних проєктів, інтеграцією виробничо-господарської діяльності організацій, що функціонують на території муніципальних утворень; необхідністю надання якісних публічних послуг населенню» [2, с. 55]. Природа цих чинників полягає в тому, що в більшості закордонних країн

система адміністративного устрою, а відтак муніципального управління склалася протягом тривалого історичного періоду і є віддзеркаленням культурних, соціально-економічних інших особливостей держави. Більшість закордонних країн лише порівняно нещодавно запровадили та реалізували адміністративні реформи. Але і на сьогодні диверсифікація муніципалітетів за розмірами території, кількістю населення, рівне розвитку промислового є істотною, а тому цілком логічно що малі муніципалітети є менш спроможними та фінансово незалежними. Через це держава стимулювала їх об'єднання або співробітництво в залежності від рівня інтеграції територій.

А, наприклад М. О. Пухтинський, зауважує на тому, що «більшість країн запровадили реформу системи місцевого самоврядування як раз для того, щоб збалансувати та оптимізувати власний адміністративний поділ. Однак, в такий спосіб було досягнуто лише опосередкованих результатів щодо зрівняння адміністративно-територіальних одиниць за кількістю населення та приблизною площею території» [13, с. 282-283]. Натомість не було досягнуто основної мети – зрівняння можливостей розвитку територіальних громад. Але такого ефекту і не можна було досягнути в силу того, що існують об'єктивні та усталені диспропорції в економічному потенціалі та промислово-виробничому розвитку територій.

П.В. Жук, В.С. Кравців та І.З. Сторонянська в своїх дослідженнях приходять до висновків що реформування адміністративно-територіального устрою є необхідністю в силу постійного розвитку соціально-економічного та публічно-політичного середовища держави. І особливо таке реформування необхідне в контексті обмеженості фінансових ресурсів держави та зростанні потреб територіальних громад щодо вирішення власних проблем [7; 8]. Наведені точки зору вчених є абсолютно логічним та коректними, оскільки розвиток громади є постійним процесом, який вимагає постійного збільшення матеріально-ресурсного та адміністративного забезпечення. Відтак цілком логічним є теза стосовно того, що усталений десятиріччя назад ще за радянських часів адміністративно територіальний поділ не може

відповідати сучасним викликам та вимогам сталого розвитку і зростаючим потребам територіальних громад.

Так чи інакше, але кожна держава має розбалансовану систему розміщення продуктивних сил, що обумовлено багатьма факторами. І даний аспект проблеми спроможності муніципалітетів не можна було вирішити за рахунок зміни адміністративних кордонів останніх. Але вирішення диспропорційності територіального розвитку передбачалося здійснити як раз за рахунок механізму МІС.

Так, наприклад, у Франції, необхідність МІС «пояснюється великою кількістю комун. Крім того, що вони численні, французькі комуни також зазвичай невеликого розміру з незначною кількістю жителів. Як наслідок цієї структури, насамперед дрібні сільські комуни, не в змозі самостійно вирішувати такі питання, як управління відходами, постачання питної води, будівництво великих об'єктів. Завдяки МІС у комун з'явилася можливість утворити спільноту, що дає змогу разом реалізовувати деякі повноваження, зменшуючи кількість рівнів управління» [10, с. 701]. Як зазначають В. В. Толкованов, Р. Герцог та А. К. Гук основний акцент у МІС у Франції було зроблено на адміністративне та організаційно-правове забезпечення самої можливості управління інвестиційним розвитком територій органами місцевого самоврядування. Так, дослідники зазначають, що «основа МІС у Франції можна вважати так звані адміністративні об'єднання, тобто об'єднання кількох муніципалітетів шляхом підписання та ратифікація представницькими органами місцевого самоврядування спільної угоди про діяльність в конкретному напрямку. Така форма співробітництва отримала назву міжмуніципального синдикату» [15, с. 92]. Насправді такий механізм як угода, підписана органами місцевого самоврядування, є дійсно дієвим та ефективним з точки зору заздалегідь визначеності порядку залучення, розподілу та реалізації інвестицій. Однак слід звернути увагу на те, що сам процес такого підписання та ратифікації може суттєво затягнутися, оскільки

передбачає обов'язкове її узгодження різними публічними органами місцевої влади локального територіального рівня.

На окрему увагу заслуговує аналіз досвіду функціонування МІС у Франції проведений В. Д. Полтавцем. На думку вченого «Французький досвід міжмуніципального співробітництва найбільш яскраво розкривається через механізм функціонування міжкомунальних синдикатів та комунальних «спільнот». «Міжкомунальні синдикати – це асоціативні форми міжмуніципального співробітництва, які дають змогу комунам-членам асоціації спільно управляти наданням послуг або реалізовувати заходи». Тому комуни можуть вільно вирішувати, будуть вони об'єднуватися для роботи в одній або в кількох сферах. Порівняно з міжкомунальними синдикатами публічно-правові структури міжмуніципального співробітництва з власним податковим режимом або «спільноти» являють собою набагато більш опрацьовані та інтегровані форми міжмуніципального співробітництва [12, с. 215]. Отже, законодавець у Франції дає змогу комунам самостійно обирати певні форми співробітництва в сфері інвестиційних відносин, але в межах можливостей визначених на законодавчому рівні. Так наприклад, встановлюються вимоги до форм та механізмів функціонування об'єднань комун, зокрема це стосується механізмів управління інвестиціями. Французький законодавець обмежує інвестиційну активність муніципальних урядів суто стимулюючими функціями: зменшення податкового навантаження; вибір спеціальних податкових режимів; податкові пільги тощо.

Таким чином, французький досвід засвідчує, що найбільш оптимальною формою співробітництва є між комунальні спільноти інтегровані за територіальним принципом та з розширеними повноваженнями в сфері стимулювання та заохочення інвестиційної активності. Муніципалітети не управляють та не розподіляють інвестиції, але створюють такий рівень владної підтримки реалізації інвестиційних проєктів, який забезпечує максимальну віддачу від інвестицій та ефект для інвестора.

Хоча стосовно французького досвіду існує зауваження висловлене багатьма вченими і зокрема П. В. Жук та В. С. Кравців [5, с. 110-111], щодо того, що не дивлячись на визнану ефективність, систему адміністративно-територіального поділу Франції не слід копіювати та переносити в умови України. Натомість існує потреба дослідження механізмів та природи побудови системи адміністративного устрою у Франції з тим, щоби потім їх адаптувати до умов публічно-політичного та організаційно-правового забезпечення місцевого самоврядування в Україні.

Що стосується досвіду Німеччини, то як зазначають С. С. Ісупова та Е. Маркварт «у більшості федеральних земель Німеччини існує спеціальне законодавство в сфері міжмуніципального співробітництва. При цьому на рівні федеральних земель існує Положення про громади, в яких закріплено право громад на здійснення власної господарської діяльності шляхом створення або прийняття (в управління) господарюючих суб'єктів тільки в тому випадку, коли відповідні послуги не надаються або не можуть бути надані в майбутньому так само ефективно підприємствами інших форм власності» [6, с. 27-28]. Тобто на законодавчому рівні закріплена фактична неможливість для муніципалітетів виступати в ролі інвесторів. Справа в тому, що інвестиційна діяльність розглядається як певна діяльність у сфері фінансових послуг, яка реалізується відповідними суб'єктами за сприянням органів влади. Тобто в Німеччині органи місцевого самоврядування виступають координаторами та стимуляторами інвестицій в економіку окремої громади чи декількох громад.

Хоча з цього ж приводу Р.В. Петухов вказує, що в Німеччині, виділяють дві форми міжмуніципального співробітництва: «політичну» і «господарську». Так, до господарських форм відноситься, зокрема, право органів місцевого самоврядування утворювати міжмуніципальні об'єднання і засновувати господарські товариства, а також інші міжмуніципальні організації з метою об'єднання фінансових коштів або залучення додаткових коштів у вигляді інвестицій [11]. Натомість політичне співробітництво

ознаменувалося суто представництвом інтересів територіальних громад у відносинах з органами державної влади федерального та земельного рівнів.

На нашу ж думку саме в такому синтезі – політичного та господарського міжмуніципального співробітництва – закладено найбільш дієвий механізм реалізації МІС. Так, на рівні політичного співробітництва міжмуніципальні органи виступають фактично лобістами інтересів громади, в тому числі в сфері інвестицій, а тому здатні впливати на центральні органи влади з метою прийняття таких законопроектів, які б захищали та розширювали інвестиційну спроможність окремих об'єднань громад.

Що стосується самого механізму реалізації МІС в Німеччині, то ґрунтуючись на результатах досліджень вчених [16; 11], умовно його можна зобразити наступним чином (рис. 1.).

Форми закріплення моделі відносин між муніципалітетами в рамках МІС

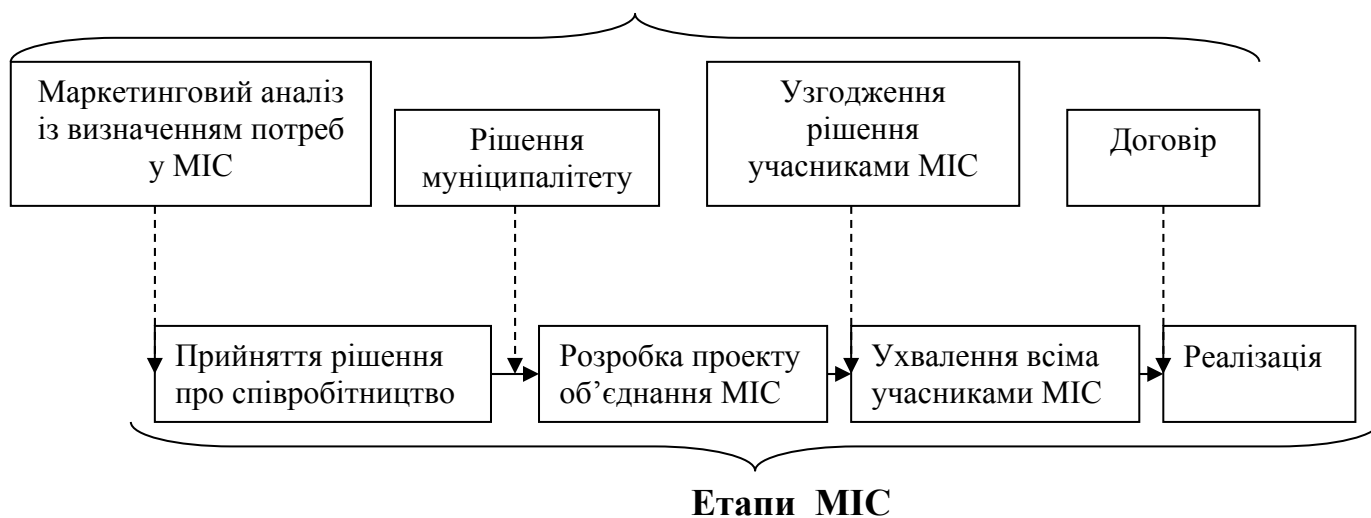

Рис. 1. Механізм реалізації МІС в Німеччині

З великою впевненістю можна говорити про те, що даний механізм хоча і в спрощеному вигляді, але фактично є першоосновою для реалізації МІС в більшості закордонних країн.

Досвід МІС в Італії також засвідчує на правильності наведеної тези, оскільки переважна більшість МІС реалізується у формі асоціацій місцевого самоврядування, що є окремим незалежним інституційним творенням.

Так, «асоціація – це публічно-правовий орган, який має всі операційні можливості для виконання делегованих муніципалітетами функцій, в том числі в межах інвестиційного співробітництва. Статус, статутні положення та порядок функціонування Асоціації визначаються виключно органами місцевого самоврядування, що входять до неї. Але на відміну від Німеччини чи Франції оформлюється така форма МІС не договором а прийнятими різними муніципалітетами рішеннями, що є ідентичними та закріплюють волевиявлення громади» [9, с. 212]. Досвід Італії чітко зазначає, відсутність обов'язкової необхідності договірною оформлення відносин. Так, ухвалюючи рішення про наділення Асоціації певним колом повноважень різні муніципалітети на практиці реалізують принцип делегування та деконоцентрації, що повністю входить в межі природи парадигми місцевого самоврядування.

Окрему увагу на практику МІС в Угорщині, Чехії та Словаччині звертають В.Демчишен та В. Толкованов. Так, дослідники засвідчують, що в Угорщині, Чехії та Словаччині деякі невеликі муніципалітети створюють «спільні бюро» для надання адміністративних послуг, тому числі в сфері інвестиційної діяльності, оскільки самостійно муніципалітети позбавленні права виступати в ролі інвестора. Такі бюро є прикладом акумуляції залучених коштів з метою їх подальшого використання [3, с. 8]. В цьому контексті звертає на себе увагу практика подання необхідних заявок на інвестування від «спільних бюро». При чому такі заявки подаються в банк, зокрема і в Світовий банк для участі у грантових програмах тощо. Так «спільні бюро» залучають організаційних донорів для участі в окремих інвестиційних проектах в громаді.

Дещо подібний досвід організації МІС існує в Іспанії і отримало назву синдикату. Синдикати — міжмуніципальні асоціації зі статусом юридичної особи, які мають власні бюджети, але правом встановлювати власні податки не наділені. Управляє роботою синдикату комітет, що формується з представників комун, які входять до його складу, та голови синдикату.

Окремо виділяються змішані синдикати, у які можуть входити не тільки муніципалітети, а також департаменти (територіальні одиниці державного управління), громадські організації [9, с. 225]. При цьому такі синдикати можуть виступати самостійними інвесторами в силу наявності власного позабюджетного фонду. Регулювання їх інвестиційної діяльності здійснюється окремо на засадах визначених в законодавстві, але практична реалізація МІС здійснюється за нормативними актами локального характеру.

Про підвищення фінансової спроможності територіальних громад зазначає в своїх роботах і П.В. Жук, але науковець робить акцент на гарантіях держави органам місцевого самоврядування щодо їх економічної та фінансової самостійності, в тому числі при кооперації та співробітництві. Зокрема в працях науковця зазначається, що «зміцнення економічної бази та забезпечення фінансової й управлінської самостійності адміністративно-територіальних одиниць можна з поміж іншого домогтися шляхом зміни міжбюджетних відносин, кардинального збільшення частки доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті держави, формування державного фонду підтримки місцевих бюджетів та гарантування мінімального рівня бюджетного забезпечення усіх територіальних громад» [4, с.22].

Узагальнюючи наведене вище, а також окремі здобутки праць Л.Г. Рогозіної [14], В. В. Толкованова, Р. Герцог та ін. [15; 16] доцільно навести порівняльну характеристику форм реалізації МІС в табл. 1.

Таблиця 1

Закордонний досвід реалізації МІС у різних формах

Форма МІС та країна	Основна характеристика	Сфера та механізм діяльності
Міжмуніципальні союзи (Фінляндія)	Самостійні фінансові та адміністративні органи	Акумуляція та залучення інвестицій в соціальний сектор (фінансування лікарень, санаторіїв, освітніх закладів тощо)
Синдикати (Іспанія, Франція)	Міжмуніципальні асоціації зі статусом юридичної особи та власним бюджетом	Будь-які питання інвестиційної діяльності. Залучення інвестицій та їх розподіл відбувається як цільовим методом, так і власне через бюджет асоціації
Спільноти	Створюються з метою	На рівні спільноти відбувається

(Франція)	активізації економічного розвитку муніципалітетів - членів співтовариства шляхом розробки і реалізації спільного інвестиційного проекту	узгодження інтересів муніципалітетів в сфері економічного і територіального співробітництва та розподіл інвестиційних потоків
Регіональна агенція розвитку (Німеччина)	Міжмуніципальний орган управління у формі некомерційної організації	Координація інвестиційних проектів без акумуляції інвестиційних ресурсів але з широкими адміністративним можливостями щодо стимулювання та оперативного захисту інвестицій.
Кредитна асоціація (Данія)	Спеціальне інституційне утворення у вигляді некомерційної організації з повноваженнями по акумуляції інвестиційних ресурсів	Інвестування проектів здійснюється за рахунок акумульованих коштів, що надходять з бюджетів різних муніципалітетів.

Таким чином, найбільш дієвою формою реалізації МІС є створення спеціальних організацій, інституцій які наділені повноваженнями в сфері акумуляції та розподілу інвестиційних ресурсів. Так, вбачається вдалим досвід Данії де снують спеціальні кредитні асоціації. Фактично кредитна асоціація функціонує за рахунок внесків окремих муніципалітетів, які мають право на отримання кредиту від неї за пільговими умовами. Всі інші отримувачі інвестиційних ресурсів роблять це за підвищеною відсотковою ставкою. В такий спосіб досягатиметься максимальний рівень гарантій прав тих муніципалітетів, які є учасниками асоціації, оскільки в такий спосіб відбувається певне страхування їх ризиків. Але стосовно запровадження у вітчизняну практику МІС функціонування кредитних асоціацій, що формуються за рахунок бюджетних внесків від територіальних громад, то тут слід зауважити на тому, що на сьогодні для цього не має навіть передумов законодавчого регулювання. Це означає необхідність постійної еволюції законодавства та пошуку Урядом, територіальними громадами, інститутами громадянського суспільства напрямків покращення та підвищення ефективності МІС.

Висновки. Аналізуючи закордонний досвід у сфері реалізації міжмуніципального інвестиційного співробітництва були зроблені наступні висновки.

По-перше, міжмуніципальне інвестиційне МІС є не достатньо поширеною практикою та напрямком співробітництва територіальних громад та їх органів управління. Законодавство більшості аналізованих країн не закріплює чітких норм, які б регламентувало або регулювали МІС настільки, наскільки це вимагає практика територіального управління й розвитку територій. Загалом навіть можна стверджувати, що МІС є винятком і так би мовити неординарним поодиноким випадком в процесі співробітництва муніципалітетів, оскільки основний акцент в такій формі взаємодії між ними робиться на адміністративне та організаційне співробітництво. Разом з тим доведена ефективність кооперації та координації зусиль муніципалітетів з метою залучення, розпилилу та управління інвестиційними потоками.

По-друге, велика кількість форм, моделей та способів реалізації МІС, незважаючи навіть на певну рідкість їх застосування свідчать про найважливішу характерну рису самого МІС. Мова йде про специфічність та унікальність вирішуваної в такий спосіб проблеми, характер громади та території в межах яких реалізується МІС, а також місцеві традиції й культурні особливості регіону, що відображаються на самому характері співробітництва. Тобто МІС не можна розглядати як шаблонне вирішення проблем регіонального або територіального розвитку. Активізація такого виду співробітництва виходить із зустрічних потреб декількох громад у вирішення проблем власного розвитку та задоволення потреб населення таких громад в умовах обмеженості ресурсного забезпечення муніципальних органів влади. Економічний потенціал територій частіше за все перетворюється на об'єкт інвестування, в той час як самі органи муніципальної влади розробляють такий механізм залучення інвестицій, який дасть змогу максимально ефективно їх реалізувати саме на даній конкретній території. З цих позицій вбачається доцільно навести досвід Франції, де з

метою залучення та управління інвестиціями створюються спеціальні агентства підпорядковані одразу декільком органам муніципальної влади, однак координація діяльності яких здійснюється відповідним колегіальним органом. Також звертає на себе увагу і досвід Німеччини, коли використання якого дасть змогу розкрити нові форми функціонування органів місцевого самоврядування в Україні через інструмент адміністративного договору, коли в самому договорі закріплюється велика кількість можливостей з управління інвестиціями. Власне адміністративний договір між органами місцевого самоврядування відомий і для вітчизняного законодавства, однак він спрямований на закріплення та розподіл функцій в межах законодавства та відповідальності в межах фінансової спроможності. Натомість досвід Німеччини свідчить що такий договір може виступати навіть правовстановлюючим актом за умови обмеженості законодавчого регулювання або наявності прогалин права.

По-третє, найбільш дієвими з точки зору вітчизняної практики організації місцевого самоврядування та фінансових потоків слід вважати такі форми МІС як: створення окремої міжмуніципальної інституції (органу), уповноваженого управляти або регулювати реалізацію інвестиційних процесів та адміністрування інвестиційних процесів шляхом укладання адміністративного договору, при чому не лише між органами влади громад, але і шляхом приєднання до такого договору самого суб'єкту інвестування. Така форма кооперації та взаємодія на рівні прямого контакту між органами влади та суб'єктом приватного права зацікавленого в інвестуванні і громаду є більш прийнятною з точки зору захисту прав та інтересів всіх сторін таких відносин. Гарантії надані законодавцем в сфері інвестиційної діяльності – це беззаперечно сильна сторона вітчизняного фінансового права. Разом з тим наявність чітко виписаного договору дасть змогу значно підсилити власні позиції сторонами відносин в сфері МІС за для ефективного захисту прав територіальної громади.

Список використаних джерел

1. Барабаш Т. Г. Фінансові передумови об'єднання та співробітництва територіальних громад в Україні / Т. Г.Барабаш // Наукові праці НДФІ. – 2014. – Вип. 2. – С. 44-52
2. Гриндей О. І. Міжмуніципальне співробітництво – інноваційна форма місцевого розвитку / О. І. Гриндей // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія : Державне управління. – 2015. – Т. 263, Вип. 252. – С. 54-58
3. Демчишен В. Про деякі аспекти розвитку міжмуніципального співробітництва як інноваційного інструменту в реалізації державної регіональної політики в Україні / В.Демчишен, В. Толкованов // Віче. – 2010. – № 24. – С. 6-9.
4. Жук П.В. Актуальні завдання та шляхи реформування адміністративно-територіального устрою в Україні // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: [зб. наук. пр.] / ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. М.І.Долішнього НАН України» – Львів, 2015. – Вип. 1 (111). – С. 20 – 25
5. Жук П. В. Реформа адміністративно-територіального устрою: результати, проблеми, подальші дії / В. С. Кравців, П. В. Жук // Стратегічна панорама. – 2016. - № 4. – С.104-113
6. Исупова С. С. Межмуниципальное сотрудничество в Германии [Текст] : виды и формы, преимущества и риски / С. С. Исупова, Э. Маркварт. //Местное право. – 2009. – № 9-10. – С. 19-30
7. Кравців В. С., Жук П. В. Реформа адміністративно-територіального устрою: результати, проблеми, подальші дії / В. С. Кравців, П. В. Жук // Стратегічна панорама. – 2016. - № 4. – С.104-113

8. Кравців В.С., Сторонянська І.З., Жук П.В. Реформування територіальної основи місцевого самоврядування в контексті його фінансової спроможності // Економіка України. – 2017. - №1. – С. 41-51.

9. Міжмуніципальне співробітництво: Навчальний посібник / уклад.: В. Вакуленко, О. Ігнатенко, Г. Борщ, О. Курт, Ф. Тедік, Т. Журавель. – К.: Фенікс. 2012. – 392 с

10.Муниципальное право зарубежных стран (сравнительно-правовой анализ) : учеб. пособие / под ред. В. В. Еремяна. – М. : Академ. Проект ; Фонд “Мир”, 2006. – 752 с.

11.Петухов Р.В. Межмуниципальное сотрудничество как способ модернизации местного самоуправления / Р.В. Петухов //Труды института государства и права Российской академии наук . – № 1. – 2012. – С. 209-226

12.Полтавець В.Д. Міжмуніципальне співробітництво у Франції. Досвід та уроки / В. Д. Полтавець // Державне управління: теорія та практика. - 2013. - № 2. - С. 214-218

13.Проблеми децентралізації: національний та міжнародний досвід : зб. матеріалів та док. / наук. ред. М. О. Пухтинський. – К. : Атіка, 2006. – 744 с

14.Рагозина Л. Правовое обеспечение и практика осуществления различных форм межмуниципальной кооперации в России и за рубежом [Текст] / Л. Г. Рагозина // Вопросы местного самоуправления. – 2010. – № 1(29). – С. 79-101.

15.Розвиток міжмуніципального співробітництва: вітчизняний та зарубіжний досвід / [В. В. Толкованов, Р. Герцог, А. К. Гук та ін.]. – К. : Крамар, 2011. – 249 с

16.Співробітництво територіальних громад (міжмуніципальне співробітництво – ММС): Навчально-практичний посібник/ За заг. редакцією Толкованова В.В., Журавля Т.В. – Київ. 2016. – 154 с